

LENDÜLET ÉS NYUGALOM

Könyvek a kontemplációról

I. Lendület

*A próféta egyesíti magában azt,
ami legjobb a konzervatívoknál,
azzal, ami a legjobb a progresszívoknál.*
(Richard Rohr OFM)

Richard Rohr (született 1943-ban) neve és írásai nem ismeretlenek a magyar olvasóközönség előtt.¹ Amerikai ferences szerzetespap, járatos a hagyományos teológiában, az úgynevezett „haladó kereszténység” (*progressive Christianity*) képviselője, a laikusokat is tömörítő Új Jeruzsálem Közösség (*New Jerusalem Community*, Cincinnati, Ohio), valamint a Cselekvés és Kontempláció Központ (*Center for Action and Contemplation*, Albuquerque, New Mexico) alapítója. Jó kapcsolatban áll egyháza vezetőivel, de a karizmatikus mozgalommal is. Alapvető meggyőződése, hogy a Szentírás szövegében nem annyira információt, hanem a *transzformáció*, azaz személyes átalakulásunk lehetőségét kell keresnünk. Rohr haladó keresztényként egyként nyitott az újkori lélektan belátásaira és a nem keresztény vallások lelki-szellemi hagyományának bölcsességére. Az a fajta lelkiélet, melyre Rohr buzdít, egyszerre irányul befelé és kifelé — így tudatosan figyel az élet valós kérdéseire, egyként komolyan veszi a társadalom peremére szorultakat s a környezeti problémát.

A ferences szerző Andreas Ebert evangélikus lelkipásztorral közösen írt könyvében érdekes vonalat rajzol meg.² E vonal Pál apostoltól kezdődve a nagy reformátorokon, Luther Mártonon és Kálvin Jánoson keresztül egészen a 20. század egyik legjelentősebb teológusáig, Karl Barthig húzódik, de nem marad ki belőle a szerzőpáros egyik fele, maga Rohr sem. Mindezen férfiakat összeköti jellemük mélyreható azonossága, amely tökéletességre törekvésükben, maximalizmusukban elérhető tetten. Eme alapvető lelki magatartás helyes irányba tartó fejlődését első sorban az imádság, a szeretet el- és befogadása, a természettel és az étellel való hálás kapcsolat ünneplése, valamint az együttérzés, könyörületesség és irtalmasság gyakorlása segíti elő.³ A reformatori lendület, a tökéletes megoldásokra törekvő dinamizmus, a szűnni nem akaró magát és másokat jobbítani akarás, az eszményi utáni csillapíthatatlan vágyakozás csak így válik valódi építő erővé, türelmes és kitartó támogatás, s így hozhat maradandó gyümölcsöket.

Talán nem tévedünk, hogy egy ilyen — meglehetősen korai — gyümölcse Richard Rohr eszmélődésének a kontemplatív ima ajándékáról írt rövid kötete, amely eredetileg 1999-ben jelent meg hazájában.⁴ Mint több más szövegén, a ferences szerző e művén is érződik az élőszó lendülete: a kötet lényegében buzdító beszédeket tartalmaz, melyek a kontemplatív magatartás elsajátítására serkentik az olvasót. Hat viszonylag hosszú (átlagosan mintegy 20–20 oldalas) elmélkedést, illetve konferencia-beszédet kapunk a kezünkbe izgalmas és elgondolkodtató bevezető idézetekkel.⁵ Az egész kötetet egy 14. századi muszlim misztikus, Háfiz szavai vezetik be, mintegy megfogalmazva a kontemplatív hozzáállás lényegét: *„Elméd alól / Kihúzni a széket, / És figyelni, ahogy Isten ölébe hullasz, / Háfiznak más dolga sincs immár, / Csak ami eleve mulatság e földön.”* Végigolvasva a könyvet világossá válik a szerző odaadó buzgalmanak célja: valóban ki akarja húzni megszokott és biztonságossá vált vallásosságunk alól a talajt, ám dekonstrukciós szenvedélyének egyetlen célja, hogy valóban engedjük Isten szerető ölébe hullani magunkat.

Minden egybetartozik — hangzik el többször is Rohr száján a mondat. A szerző fájdalmasan gyönyörű látomásra akar elvezetni bennünket. Azt szeretné, ha valóban meglátnánk Isten legalább egyszer életünkben — s ottól kezdve mindent másként látnák eme találkozás fényében. Hangsúlyozza, hogy Isten folyamatosan jelen van szeretetével, csak mi nem érzékeljük, illetve nem hagyjuk szóhoz jutni Őt. Éppen ezért kell megtanulnunk az elengedés, önmagunk odaadásának művészetét. A mindent a szeretet egységében látó nagy látomásnak — valójában Isten nézőpontjának — csakis ily módon lehetünk részesei. Rohr szerint ez maga a kontemplatív látásmód. Az igazi lelki növekedésről, igazi önmagunk megtalálásáról van szó. Ennek próbaköve pedig nem más, mint az a misztikus magatartás, amit a keresztény hagyomány „ellenségszeretnek” nevez — hangsúlyozza a szerző.⁶

Bár mint utaltunk rá, Rohr bátran merít ihletet sok, látszólag igen különböző forrásból, azonban egyik (saját bevallása szerint) fontos és hazánkban talán kevésbé ismert lelki mesterét érdemes külön is megemlítetünk: Norwichi Juliánáról, a középkorban élt (1342–1416) szent angol remetenőről van szó. Juliána példája újra és újra visszatér Rohr könyvének lapjain, mégpedig pontosan azért, mert ő képes volt túllépni a vagy-vagy gondolkodáson, elfogadva a megoldatlan kérdéseket, a súlyos feszültségeket és teológiai ellentmondásokat — és mégis bizalom-

mal és békésen tudott élni.⁷ Nem másról, mint a keresztt útjáról van szó.

Rohr egyszerre keményszavú és irgalmas próféta. Amint ő maga írja, a próféta egyesíti magában azt, ami legjobb a konzervatívoknál, azzal, ami a legjobb a progresszívoknál. S ez sokszor elfogadhatatlanná teszi őt mindkét fél részére...⁸ Zársvábjában megfogalmaz egy csokorra való velős végkövetkeztést, így foglalva össze a keresztt kontemplatív szemléletét. Ezeket olvasva könnyen az juthat eszünkbe, hogy aligha állanak sokan készen ezen következtetések elfogadására, hiszen ezek az intézményekbe, rögzült megoldási stratégiákba, végső soron egyéni önzésünkbe és gyávaságunkba vetett hitünket alapjainál kérdőjelezzik meg. Rohr azonban éppenséggel arra szólítja föl figyelmes olvasóját, hogy mindezt elsősorban magára, a saját életére alkalmazza, s ölelje magához az emberlét nagy ellentmondásait — beleértve a saját és mások bűnösségét is. Az ellentmondásban, a feszültségben való türelmes, olykor fájdalmas kitartás az igazán felnőtt keresztény hit és lelkiélet jele: a keresztt misztériumában való termékeny osztozást jelenti. Rohr szerint nem mások bűnein kell botránkoznunk, hanem saját bűnösségünk folyamatos bevállása és elfogadása által be kell látunk a bűnben való közösségünket — tudva azt, hogy Istennél már bocsánatot nyertünk. Nem egyszerűen harcolnunk kell minden erőnkkel a világ és az egyház megjobbításán (a liberális vállalkozás), de nem is egyszerűen vissza kell húzódnunk hitgyakorlataink békés kikötőjébe (a konzervatív kísértés), hanem egyszerre kell vállalnunk az Istennel való közösség mindkét pólusát — mondhatnánk más szavakkal: a lendületet és a nyugalmat.

II. Nyugalom

A befogadás az egyik legnehezebb tevékenység.
(Thomas Keating OCist)

A kontemplatív ima elsajátításába az egyik legjobb rendszeres bevezetést minden bizonnyal Thomas Keating ciszter szerzetes (született 1923-ban) nemrégiben magyar nyelven is napvilágot látott, eredetileg 1981-ban kiadott könyve nyújtja.⁹ Keating ma már nyugalmazott apát, hazájában és Földünk számos pontján elismert lelki tanító. Munkássága eddig nemcsak több (egyelőre magyar nyelven még el nem érhető) könyvet érlelt, hanem a „*Contemplative Outreach*” szervezet segítségével sokakat, így természetesen világi hívőket is egyesített a kontempláció elsajátítására.¹⁰

Keating könyve szépen egészíti ki Rohr lendületes konferencia-beszédeit. Ez utóbbiak ugyanis

inkább buzdítanak a kontemplatív magatartásra, ám ha az olvasó még eddig nem igen hallott a kontemplációról, vagy éppenséggel maga nem gyakorló szemlélődő, akkor aligha sajátíthatja el belőlük a szemlélődés gyakorlatát. Keating hosszú évek személyes tapasztalatai során megérlelt könyvével éppen erre vállalkozik. Nemcsak sok-sok gyakorlati nehézséget firtató — egykor valóban elhangzott — kérdést válaszol meg írásának lapjain, hanem kézzelfogható módszereket ad ahhoz, hogy a kontempláció hatásait átvigyük a mindennapokba.¹¹ A Függelékben külön ír a támogató csoport fontosságáról, összefoglalja a benső imamód lényeges elemeit, és módszert ad a *lectio divina*hoz is.

Vállalkozása megértéséhez érdemes a központi fogalomhoz, a kontemplációhoz, illetve a vele rokon értelmű kifejezésekhez fordulnunk. Keating új kifejezése a „*centering prayer*”, amit a fordító jó érzékkel a „*belső imádság*”-ként magyarított.¹² Keating egy magyar tanítványa, Viczián Ildikó szerint az „*odaadás imája*” is megfelelő magyar fogalom volna.¹³ Ez a fajta imádság a középpontba vezet: túl a szóbeli, értelemi, akarat vagy érzelmi dimenziókon, arra a helyre, ahol Isten maga lakozik az emberi lélekben. Nem az aktivitás, a cselekvés, hanem a passzivitás, az elengedés imája: nem összpontosít egyetlen lelki rezdülésre sem, hanem egyszerűen engedi Istent működni az emberben.

Csak csöndben lenni. Csak ülni. Csak lenni. Amint Keating is utal rá, e módszer meglehetősen egyetemes, összeköti a nagy vallási hagyományokat. Az ego, a kis én leépítésére szolgál; a narcizmustól, önzéstől, Istentől és másoktól való elszigeteltségünk fölszámolásának kézzelfogható útja. Természetesen hosszú folyamatról van szó, amíg meghal bennünk a kis én, és fokozatosan olyanra nem válunk, amilyenek Isten akar minket.

Keating külön fejezetben összefoglalja a keresztény kontemplatív imádság történetét.¹⁴ Rámutat arra, hogy a kontemplatív dimenzió jelen volt az imádság gyakorlatában, jelesül a *lectio divina* végzésében, később azonban nálunk, Nyugaton elhalványult. Az általa ajánlott belső imádság vagy odaadás tulajdonképpen nem más, mint segítség nekünk, kortársaknak ahhoz, hogy visszatálhassunk a kontemplatív dimenzióhoz. A *kontempláció* a latin hagyományban a görög *gnózisz*nak felel meg, s mindkét fogalom végső forrása a bibliai megismerés (héber *jada*) fogalma, mely az Isten megismerésének személyes közvetlenségét hangsúlyozza.¹⁵

A tiszta forrásra vágyó olvasó minden bizonnyal örülni fog, ha szomját Keating szövegét olvasva olthatja. Nagy odafigyelést, többszöri olvasást érdemlő szöveg, mivel szerzője figye-

lemmel írta és a lényegről beszél. Nem vitatkozik, nem méltatlankodik, hanem szeretettel kézen fog és úgy vezet be a misztériumba. Béke és nyugodt derű árad ebből a könyvből. Nem- (csak) a cellája mélyén megbúvó szerzetesnek, hanem kimondottan a világban mozgalmas, cselekvő életet élő kereszténynek akar segíteni. Hogy megtaláljuk életünkben az egységet: a nyugalmat és a lendületet.

III. ...és...

Rohr számára a „Cselekvés és Kontempláció Központ” elnevezésben a legfontosabb szó az „és”.¹⁶ E megállapítása jogosan általánosítható, hiszen a kontemplatív látásmódnak mindent magába kell ölelnie. Ezzel minden bizonyonnal Keating is egyetértene. E két igen különböző stílusú szerző a lendület és nyugalom erőteréből szól, mindkettő oda invitálja olvasóját. Mindkettő nyitott a másként gondolkodó felé, sőt tisztelettel tekint a másként imádkozóra, s így lesz képes arra, hogy valóban életünk ellentmondásainak elfogadásához segítsen bennünket. Mindkettő jártas a hagyományos keresztény teológiában, és személyes tapasztalatuk, őszinteségük, valamint nyitottságuk lehetővé teszi számukra, hogy friss hangon szólítsák meg a kortárs olvasót. Amit leírnak, az nem elméleti konstrukció, nem teológiai légvár, hanem ezer gyökérrel az életben gyökerező tapasztalat, egyfajta modern „*theologia experimentalis*”. S vajon nem ilyennek kellene lennie minden Istenről szóló beszédnek?

IV. Könyvészeti megjegyzések

Mindezek után akár ünneprontónak tetszhet a két magyar kötet összehasonlítása, mégsem minden tanulság nélküli. Annál is inkább, hiszen a két megjelentető, az Ursus Libris valamint a Filosz kiadói arcéle első pillantásra igencsak hasonló: mindketten nyitottak a mai keresztény lelki irodalomra (például Albert Schweitzer, Henri J. M. Nouwen, illetve John Main, Bede Griffiths), a hinduizmus és a buddhizmus lelki-szellemi kincseire (például Mahatma Gandhi, a dalai láma, Thich Nhat Hanh, illetve Kabír, Sri Ramana Maharsi, Dógen, Sunrjú Szuzuki). Mindehhez hozzátehetjük, hogy az Ursus Libris a nagyobb kiadó: több könyvet jelentetett meg a Filosznál, s kínálata egészen a kortárs (alternatív) lélektanig (például Abraham Maslow, Ken Wilber) terjed.

E hasonlóságok belátása után meglepő különbségeket találhatunk, melyek egyértelműen a Filosz felé billentik a mérleg serpenyőjét. Hiszen a Filosz kötetei már ránézésre is igényesek, szépen megtervezettek, és Keating szövegének fordítása

is nagyobb nyelvi gondossággal készült. Jóllehet a másik kötetnek is volt lektora, azonban szakértő — azaz teológiában és lelki irodalomban igazán járatos — olvasó aligha ellenőrizte a szöveget. Keating fordítója, Malik Tóth István például nem használja a főszövegben a már meglévő Biblia-fordításokat, de egy lábjegyzetben legalább utal az egyik ilyen szövegre, míg Lisztes Gábor, Rohr fordítója úgy tűnik, jószérivel járatlan a magyar bibliai szövegekben. Az angol eredeti pontos ismerete nélkül is szemet szúr például „*a homályos szemüvegünkön keresztül*” kifejezés, mely vélhetőleg az 1Kor 13,12 („*tükkör által homályosan*”) magyarázása akar lenni; ugyanitt az evangéliumokban sokszor szereplő „*Emberfia*” kifejezést külön és kisbetűvel írja — fölöslegesen eltérve ezzel a magyar gyakorlattól.¹⁷ A „*felix culpa*” hagyományos teológia fogalmát pedig „*örömteli tévedésként*” magyarázza.¹⁸ Ugyanitt Norwichi Juliána kapcsán a „*kontemplatív látásmód*” kifejezés első szavához a lábjegyzetben egyetlen angol szót (*showing*) fűz, némileg megzavarva ezzel az (angolul esetleg tudó) olvasót. (Vajon a „*showing*”-ot fordítja „*kontemplatív*”-nak, esetleg elcsúszott a lábjegyzetre utaló szám és az angol szónak a „*látásmód*” felel meg? Az sem világos, hogy mi köze mindennek Juliána „*jelenéseihez*”, melyek angol címe: „*Showings*”, vö. a 97. oldalt.) Több helyütt nem a Biblia-ismeretet, hanem egyszerűen az érthetőséget kell számon kérnünk a fordítótól. (Igaz, a kettő nem független egymástól.) Így például a 42. oldalon olvassuk: „*Szent Pál arról beszél, hogy „hasonlóvá akarok lenni hozzá halálában», hogy eljuthasson feltámadásának megértéséhez (Fil 3,11).*” A „*hozza*” természetesen Krisztust jelenti, s ezt elegánsabb lett volna így is fordítani. Ugyanezen az oldalon a fordító „*évszakováltások*”-ról szól, jóllehet magyarul „*az évszakok váltakozása*”-ról szokás beszélni. A magyar szöveg több helyen hadilábon áll az írásjelekkel: a 48. oldalon az idézőjel bezárása hiányzik, az 55., a 102. és a 161. oldalon egy-egy vessző rosszszul van kitéve, a 150. oldalon az „*amely*” szó elválasztása helytelen, a 166. oldalon hiányzik egy kettőspont. A mondatok többször nem magyarosak, vagy egyszerűen értelmetlenek: „*Miénk a döntés, hogy valamire gyűlölettel vagy szeretettel válaszol-e.*” („*válaszoljunk-e*” helyett, 101.); „*Isten hírnökei nem beszélnek arról, hogy az őszinte szexuális tapasztalat lehet átvezető élmény.*” (holott a szövegösszefüggés alapján ennek pont az ellenkezőjéről van szó, 51.); „*Többnyire alázatosan vissza kell fordulnunk értük, és rendszerint nem is hiányzik nekünk, ...*” (a tárgy nincs egyeztetve, 46.)

Ehhez képest Malik Tóth István munkájához alig tudunk valamit hozzátenni. Jól fordít, értelmesen él a lábjegyzetek adata lehetőséggel, és szemmel láthatóan a szaklektor is jól látta el föl-

adatát.¹⁹ Mindössze egy komoly fordítási nehézséget érdemes megemlítenünk: az angol „awareness” szót következetesen „tudomás”-sal fordítja. A könyv szójegyzéke szerint a „tudatos-ság” („consciousness”) másik neve.²⁰ Itt kétségtelenül érződik a magyarul még nem létező bevett szóhasználat hiánya, hiszen a „tudomás” nemcsak némileg keresztet hangzik, hanem sokszor közvetett ismeret jelöl, szemben a szándékolt „közvetlen ismeret” jelentéssel.²¹

E rövid összehasonlítás tanulsága, hogy a szaklektor alkalmazása és a magyar nyelvhelyesség ellenőrzése nem hiábavaló és főleges igényűzés. Kívánatos volna, ha ezt az egyszerű ténnyt egyre több magyar kiadó megérezné. Ez nemcsak sok bosszúságtól óvna meg az olvasót, hanem az átadandó üzenet is biztosabban érne meg a címzettjéhez.

BAKOS GERGELY

¹Az Ursus Libris kiadónál megjelent művei: *A férfi útja I–II*, 2001, 2004; *Reménység a sötétben: Assisi Szent Ferenc lélekmegújító látomása a nyugtalanság korában*, 2005; *Jób és a szenvedés misztériuma. Spirituális töprengések*, 2007.

²Richard Rohr – Andreas Ebert: *Enneagram, a lélek kilenc arca*. Ursus Libris, Budapest, 2003.

³Lásd még Maria Beesing OP – Robert J. Nogossek CSC – Patrick H. O’Leary SJ: *Enneagram, az önmegismerés útja*. Korda Kiadó, Kecskemét, 1996.

⁴Richard Rohr: *Minden egybetartozik. A kontemplatív ima ajándéka*. (Ford. Lisztes Gábor.) Ursus Libris, Budapest, 2006.

⁵W. B. Yeats, F. M. Dosztojevszkij, W. Blake, Rainer Marie Rilke írók tollából, valamint P. Arrupe jezsuita generálistól és egy névtelen zen mestertől.

⁶Vö. *Minden egybetartozik*, 23–24, 55, 166–167.

⁷Uo. 19, 97, 123, 156. Lásd részletesebben John Nelson (bev. és szerk.): *Julian of Norwich. Journeys into Joy, Selected Spiritual Writings*. New City Press, Hyde Park, New York, 2001, vagy Julian of Norwich: *Showings*. Paulist Press, New York, 1978. Irodalomjegyzéket lásd a világhálón: www.luminarium.org/medlit/julianbb.htm a Fordham Egyetemnek köszönhetően.

⁸Vö. *Minden egybetartozik*, 164.

⁹Thomas Keating: *Nyitott tudat, nyitott szív*. (Ford. Malik Tóth István.) Filosz, Budapest, 2007. A keresztény meditáció, illetve kontempláció tárgykörében az utóbbi időben számos jelentős munka olvasható magyarul is. Így elsősorban Jális Ferenc jezsuita atya könyve: *Szemlélődő lelkigyakorlat. Bevezetés a szemlélődő életmódba és a Jézus-imába*. Manréza, Dobogókő — Korda Kiadó, Kecskemét, 1994. Klasszikusnak mondható írások: *A Megnemisert felhője*. Vigilia, Budapest, 1987, valamint *A za-*

rándok elbeszélései. Bencés Apátság, Tihany, 1994 (az első tejes magyar kiadás) és a *Kis Filokália. A szívbéli imádság könyve*. Filosz, Budapest, 2004. S végül még néhány mű: P-O. Sjörgen: *A Jézus-ima. A szív imádsága*. Nexus-Verdes, Budapest, 1991; P. J. Philippe: *Idő Istennek. A belső ima útja*. Nyolc Boldogság Katolikus Közösség, Homokkomárom, 1996; H. Vlachos: *Egy éjszaka a Szent Hegy sivatagában. Beszélgetés egy áthoszi remetével a Jézus-imáról*. VS Studio, Budapest, 1997; J-I. Leloup: *Hészükasztá imamód*. Korda Kiadó, Kecskemét, 1998; J. Lafranc: *A szív imája*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1998.

¹⁰A *Contemplative Outreach* címe a világhálón: www.centeringprayer.com. Hasonló — talán még nagyobb — hatású a John Main bencés atya (1926–1982) nyomán létrejött Keresztény Meditációs Közösség (*World Community for Christian Meditation*, a világhálón: www.wccm.org/home.asp?pagestyle=home). Vö. John Main: *A szemlélődés útja*. Marana Tha 2000 Alapítvány, Budapest, 2003; uő.: *Jöjj el Uram — az Úr eltjött!* Filosz, Budapest, 2003; uő.: *Szótól a csendig. A keresztény meditáció*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2005.

¹¹Lásd a 12. fejezetet.

¹²Magyarzatát lásd Keating: i. m. 9. Vö. 216.

¹³Viczián Ildikó szíves szóbeli közlése alapján.

¹⁴Lásd a 3. fejezetet.

¹⁵Viczián Ildikó szíves szóbeli közlése alapján. Vö. Herbert Haag (szerk.): *Bibliai lexikon*. Szent István Társulat, Budapest, 1989, „megismerés” és „istenismeret” szócikkeit.

¹⁶Vö. Rohr: i. m. 86–87.

¹⁷Vö. Rohr: i. m. 19. A hasonló zavaró félreértések sora sajnos, hosszan folytatható. A 22. oldalon „szellemi tisztánlátás”-ról olvashatunk, s az idézőjel arra utalhat, hogy ismét hagyományos bibliai eredetű kifejezésről, vélhetőleg „a szellemek megkülönböztetése”-ről van szó. A 40–41. oldalalakon a fordító nem ismeri föl az Isten országa bibliai kifejezést, s helyette „királyság”-ról beszél, ami a magyar keresztény szóhasználatnál ismét szemben áll. A 47. oldalon a jézusi megtérés fogalmát (valószínűleg az angol „conversion” nyomán) „átfordulás”-nak fordítja, magyarzat nélkül. Jóllehet a következő oldalon már „megfordulás”-ról és „megtérés”-ről olvashatunk.

¹⁸Uo. 20. A 111. oldalon egy „reclusa”-ról beszél, „reclusus” helyett.

¹⁹Érdekes módon Malik Tóth neve a Rohr-kötet elkészítésében közreműködők között is szerepel (Danka Miklóssal és Dávid Évával együtt). Sajnálatos tény, hogy az általa nyújtott segítség nem terjedt ki az említett hibák kijavítására.

²⁰Keating: i. m. 218.

²¹Kevésbé zavaró, hogy a fülszövegben Keating-ről mint „hajdani apát”-ról olvashatunk, jóllehet az apáti cím, illetve megszólítás a nyugalmas után is használható.